DOI: 10.13114/mjh.1753468

Geliş Tarihi: 29.07.2025
Kabul Tarihi: 18.02.2026

M J H

Mediterranean Journal of Humanities
https://dergipark.org.tr/mjh
XVI/1 (2026) 33-46

İstanbul'daki Tarihi ve Kültürel Miras ile İşyerlerinin Mekânsal İlişkisi: Coğrafi Dağılım ve Yönelim Analizi

Spatial Interactions Between Historical-Cultural Heritage and Workplaces in Istanbul: A Geographical Analysis of Distribution and Directionality

Hatice ERDOĞAN[*]
Serhat ZAMAN[**]

Öne Çıkanlar:
- İstanbul'da işyerleri ve miras alanları Boğaz hattı çevresinde mekânsal merkezilik göstermektedir.
- Standart sapma elipsi ile işyeri, konaklama ve miras alanlarının yönelim ekseni belirlenmiştir.
- Tüm analiz birimleri doğu-batı yönlü bir mekânsal uzanım sergilemektedir.
- Konaklama tesislerinin dağılımında turizm, ticaret ve ulaşım ağı belirleyici olmuştur.
- Elde edilen bulgular, sürdürülebilir turizm planlaması için mekânsal ipuçları sunmaktadır.

Öz: Bu çalışmanın amacı İstanbul'daki tarihi ve kültürel miras alanları ile işyerlerinin mekânsal dağılışı ve yönelimlerini coğrafi analiz yöntemleriyle ortaya koymaktır. Bu doğrultuda tarihi-kültürel miras, işyerleri ve konaklama tesislerinin dağılımı incelenmiş, ortalama merkez ve standart sapma elipsi ile mekânsal desenleri tespit edilmiştir. Analiz ilçe ölçeğinde gerçekleştirilmiş olup üç analiz biriminin yönelim, yoğunluk ve yayılımları belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre turizmin işyerlerinin mekânsal dağılışında etkili olduğu tespit edilmiştir. Erişilebilirlik diğer önemli başlıktır. İşyerleri dışında ayrıca değerlendirilen konaklama tesislerinin dağılımı ve yayılımında ticari faaliyetler ve ulaşım imkânlarının etkili olduğu belirlenmiştir. Tüm analiz birimlerinin standart sapma elipsleri genel hatları ile doğu-batı yönlüdür. Bunda araştırma sahasının kentsel gelişimi etkilidir. İstanbul Boğazı yakınında yer alan ortalama merkez ve standart sapma elipsleri Marmara ve Karadeniz kıyıları boyunca da mevcuttur. Çeperlerdeki bu dağılım turizm baskısını hafifleten kıyı ile bağlantılı aktivitelerin mevcudiyetine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm coğrafyası, ekonomi, Standart sapma elipsi, ortalama merkez, tarihi ve kültürel miras.

Highlights:
- Workplaces and heritage sites exhibit spatial centrality along the Bosphorus corridor in Istanbul.
- The directional axes of workplaces, accommodations, and heritage sites were defined using SDE analysis.
- All spatial units demonstrate an east-west oriented distribution pattern.
- The distribution of accommodations is shaped by tourism, commercial activity and transportation accessibility.
- The findings provide spatial insights for sustainable tourism planning and heritage management.

Abstract: The aim of this study is to analyze the spatial distribution and directional tendencies of historical

[*]Arş. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Tekirdağ/TÜRKİYE, haticeerdogan@nku.edu.tr ORCID: 0000-0002-0597-7430
[**] Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bursa/TÜRKİYE, serhatzaman@uludag.edu.tr ORCID: 0000-0003-4300-9382

This work is licensed under Creative Commons Attribution–NonCommercial–ShareAlike 4.0 International License (CC BY-NC-SA 4.0)

and cultural heritage sites and workplaces in Istanbul within a geographical framework. In this context, the distribution of historical-cultural heritage areas, workplaces, and accommodation facilities was examined, and their spatial patterns were identified using mean center and standard deviational ellipse analyses. The analysis was conducted at the district scale, enabling the identification of spatial orientation, concentration, and dispersion characteristics of the three analytical units. The findings indicate that tourism functions as a significant spatial determinant in the locational distribution of workplaces, while accessibility constitutes another major factor shaping spatial organization. The spatial distribution and diffusion of accommodation facilities, which were evaluated separately from other workplaces, are largely influenced by commercial land-use patterns and transportation networks. The standard deviational ellipses of all analytical units exhibit a predominant east-west orientation. This pattern is influenced by the urban development of the study field. The mean centers and standard deviational ellipses located near the bosphorus are also distributed along the Marmara and Black Sea coastlines. This peripheral spatial pattern indicates the presence of coastal-based activities that help redistribution of tourism-related pressures away from the historical core areas.

Keywords: Tourism geography, economy, standard deviation ellipse, mean center, historical and cultural heritage

Summary: The Standard Deviational Ellipse (SDE), widely used in geography, is an effective spatial statistical method that reveals the spatial distribution patterns of geographic elements and economic phenomena. It helps define the direction and dispersion of economic activities by identifying the central location of the ellipse (Zhao *et al*., 2022). This study examines the relationship between the spatial distribution of workplaces in Istanbul and that of cultural and historical heritage, as well as the directional trends of this distribution, using the SDE method. The analysis identified axes of density and orientation dynamics.

When the standard deviational ellipses and mean centers of the analytical units are considered, it becomes clear that the distribution direction and focal points are concentrated along the Bosphorus corridor. Workplaces are predominantly clustered around the Historical Peninsula on the European side of Istanbul. In contrast, the mean center of accommodation facilities is located further west, around the Bakırköy-Bahçelievler area, suggesting that accommodation patterns in Istanbul are not solely driven by tourism. Commercial activities and proximity to transportation hubs are also significant influencing factors. Similarly, the concentration of historical and cultural heritage sites is most prominent in and around the Historical Peninsula (see Map 4). In districts such as Beyoğlu, Kadıköy, Üsküdar, and Bakırköy, ellipses appear more frequent and compact, indicating a high density and clustering of historical structures. Conversely, broader ellipses in districts such as Şile, Silivri, and Arnavutköy indicate a more sparse and dispersed distribution of both heritage sites and workplaces. The standard deviational ellipse for cultural and historical heritage areas is also broad, reflecting the fragmented and scattered nature of heritage assets in those zones.

According to the findings, while workplaces and heritage sites present a compact spatial pattern, accommodation facilities show a more widespread distribution. This dispersion is influenced by proximity to labor markets and transportation axes. In summary, the spatial distribution shows that workplaces, accommodation facilities, and cultural-historical heritage areas are distinctly concentrated around the Historical Peninsula (Maps 1, 2, 3 and 4). The distribution of accommodation facilities is shaped not only by tourism but also by commercial activities and accessibility to transportation. The orientation and density of the ellipses further emphasise the critical role of transportation networks.

From a spatial pattern perspective, the SDE results show significant clustering of ellipses in districts such as Kadıköy, Fatih, Şişli, Beyoğlu, Beşiktaş, and Üsküdar. Another notable area of clustering is along the Bosphorus corridor. Although more limited, there are also clusters in peripheral districts such as Şile, Büyükçekmece, and Silivri. The orientation of the ellipses generally follows an east–west axis, which aligns with the city's developmental trajectory and its transportation infrastructure. Furthermore, the orientation of ellipses along the Bosphorus reflects the presence of coastal tourism centers. The distribution in the peripheries indicates that activities connected to nature and recreation, often linked to coastal zones, serve

to alleviate the tourism pressure from the city center.

In conclusion, the resulting spatial patterns and directional orientations of the ellipses provide critical spatial insights for the planning of heritage areas and the management of the tourism economy. With advances in spatial statistical techniques, the spatial structure of tourism activity can now be analyzed more efficiently and systematically. Through the Standard Deviational Ellipse (SDE) method, it is possible to determine the orientation, dispersion, and centrality of data across space, thereby identifying the average location and directional axis of tourism intensity. These findings highlight the value of spatial statistical methods in shaping sustainable tourism policies and producing evidence-based outputs. We argue that situating our findings within a sustainable tourism framwork can contribute both to the preservation of cultural heritage and to the effective management of tourism-related pressures. We believe that our findings will be instrumental in identifying the spatial dimensions of tourism-related challenges and in informing solutions.

Giriş

Turizm sadece ekonomik bir faaliyet değil aynı zamanda toplumsal ve kültürel etkileri olan, mekânsal yapı üzerinde dönüştürücü etkiler yaratan dinamik bir olgudur. Söz konusu dönüşüm özellikle şehirsel alanlarda net bir biçimde görülmektedir (Şahinalp 2024; Yaman Kocadağlı 2018). Bu dönüşümün bir sonucu olarak birçok lokasyon destinasyon haline gelmektedir. Destinasyon, ziyaretçinin seyahat etmeyi tercih ettiği ve belirli bir süre geçirdiği çeşitli arz olanakları ile donatılmış coğrafi bir alan olarak tanımlanmaktadır (Buhalis 2000). UNWTO (2020) tanımıyla destinasyon *"Ziyaretçilere tüm turistik hizmetlerin ve ürünlerin sunulduğu, fiziksel alan"* dır. Söz konusu coğrafi alan yalnızca fiziksel bir alanı değil aynı zamanda bir deneyim alanını da ifade etmektedir. Framke (2002) de kavramın sınırlarını belirlemeye çalışarak şu soruyu sormuştur: *"Destinasyon bir çekim merkezi mi? Coğrafi bir birim mi? Ampirik bir konu mu? Pazarlama nesnesi mi?"* Farklı tanımlamalar ve sınırlamalar koyulmuş olsa da turizm destinasyonları üzerine yapılan çalışmalardan hem coğrafi hem de psikolojik bir kavram olduğu ortaya çıkmaktadır (Jovicic 2016). Bu bağlamda destinasyon doğal, tarihi ve kültürel çekicilikleri barındıran, deneyim üzerine kurulu, turizm altyapısı ve arzına sahip çok katmanlı bir yapıdır (Murphy *et al.* 2000). Bu çok katmanlı yapı hem turistik noktalar hem de hizmetler kümesinden meydana gelmektedir. Doğal olarak hizmetler kümesinin yarattığı istihdam, gelir ve sağladığı bölgesel kalkınma akademik araştırmalara konu olmuştur. Hizmetlerin tüketicileri olan turist davranış, güdü ve motivasyonları da turizm ekonomisini anlamak için incelenmiş, ek olarak hizmetlerin mekânsal deseni planlama yapabilmek üzere araştırmalara konu olmuştur. Bu çalışmada da işletmelerin mekân tercihleri tarihi ve kültürel miras alanları çerçevesinde İstanbul özelinde incelenmiştir. Destinasyonların önemli bir unsuru olan turizm arzı ile turizm çekiciliği olan tarihi ve kültürel miras arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için öncelikle tarihi ve kültürel alanların lokasyonları tespit edilmiştir.

Tarihi ve kültürel miras alanları bir lokasyonun destinasyon alanı haline gelmesinde başat rol oynayan unsurlardan biridir. Bu alanların turistik nokta haline gelmesinin ardından çoğu zaman turizme bağlı ekonomik faaliy*et al*anı oluşmaktadır. Restoranlar, oteller, tur acenteleri ve hediyelik eşya dükkânları yaygın olan işyerleri arasında yer almaktadır (Ashworth & Tunbridge, 2000). Bu durum erişimin kolay olması hem karlılık oranlarının fazla olması hem de pazarlama stratejilerden kaynaklanmaktadır. Literatürde de turizm ekonomisinin yüksek ziyaretçi trafiğine sahip tarihi ve kültürel alanların yakınında kümelendiği ifade edilmektedir (Russo & van der Borg, 2002). Örneğin Timothy ve Boyd, (2003) tarafından yapılan çalışmada UNESCO Dünya Miras alanlarına yakın bölgelerde turistik işyeri örüntülerinin yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Russo ve van der Borg (2002) de İtalya özelinde yaptığı çalışmada konaklama ve yeme-içme alanlarının belirgin bir şekilde tarihi alanlarda kümelendiğini tespit etmiş, söz konusu sahalardan

uzaklaştıkça yoğunluğun azaldığını belirtmiştir. Yapılan çalışmalar ve günlük hayat deneyimleri tarihi ve kültürel alanların mekânsal dağılımı ile turistik işyerlerinin dağılımının paralel olduğunu göstermektedir. Ancak bu durum yerel ekonomik kalkınmayı destekleyerek ekonomik bir değer sağlasa da sosyal sorunlar yaratmaktadır. Çoğu zaman soylulaştırma, kira artışı, metalaşma, aidiyet kaybı gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Comer & Willems 2012; Evans 2005). Turistik yoğunlaşma özellikle kültürel mirasın kaybolması riskini de beraberinde getirmektedir. Örneğin Barselona ve Venedik gibi Avrupa şehirlerindeki turizm baskısı, toplumsal tepkilerin artmasına neden olmuştur (García-Hernández *et al*. 2017). Benzer tartışmalar Asya'da da görülmektedir. Singapur ve Hong Kong gibi lokasyonların kültürel miras bağlamında tanıtılması sonucu yerel toplulukların dönüşmesi ve özgünlüğün kaybolması turizmin eleştirilmesine neden olmuştur. Turizmin kaynağı tehdit ettiği ve yok ettiği vurgusu yapılmıştır (Li 2003). Bu durum tarihi ve kültürel alanların yalnızca ekonomik fayda sağlayan kaynaklar değil, aynı zamanda korunması gereken kırılgan, sosyal ve ekolojik sistemler olduğunu göstermektedir. Sosyal ve çevresel sorunların ortadan kaldırılması ya da minimum seviyeye indirilmesi için turizmin mekân ile kurduğu ilişkinin ve çok katmanlı doğasının anlaşılması önemlidir. Bu, hem sürdürülebilir koruma hem de sürdürülebilir kalkınma açısından değerlidir (Ursache 2015). Çünkü turizm, coğrafyayı şekillendirmektedir. Bu nedenle turistik faaliyetin mekânsal yönü, ekseni ve değişim dinamiklerinin incelenmesi önemlidir. Bundan dolayı araştırmamızda tarihi ve kültürel mirasın yoğunlaştığı ve ziyaretçi akışının fazla olduğu tarihi bir destinasyon olan İstanbul özelinde işyerleri ve turistik çekicilikler incelenmiştir. Elbette destinasyonlar yalnızca işyerlerinden meydana gelmemektedir. Bu, turizmin yalnızca bir boyutuyla ele alınmasına diğer boyutlarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Turistik merkezler birçok parçadan oluşan, ulaşım hizmetleri ve idari birimlerin bir koleksiyonudur (Wang *et al*. 2020). Bunlar ayrıca turistlerin mekânsal davranışları üzerinde de etkili olmaktadır. Turizmin ek olarak ev sahibi toplumun davranışları üzerinde de önemli etkileri bulunmaktadır. Doğal olarak toplumsal ve kaynak odaklı yaklaşım ile konunun incelenmesi bütüncül bir bakış açısı sağlayacaktır. Fakat bizim çalışmamızda turizm faaliyetleri ve işyerlerinin yoğunlaştığı noktalar ve yönelim eksenlerini tespit edilmiştir. Toplumsal çıktıları, nitel bir araştırma yaklaşımı ile kapsamlı bir şekilde ele alınabilir. Burada mekânsal düzeni anlamak amaçlandığı için veri temelli bir yaklaşım kullanılmıştır. Bu da sürdürülebilir turizm yönetimi açısından önemli bir çıktıdır. Üretim biçiminin yapısı ve destinasyonların geçirdiği değişim süreci gibi turistik alanın gelişiminde etkili olan başlıkları incelemek turizm planlaması yapabilmek için önemlidir (Jovicic 2016). Bundan dolayı mekânsal örüntüyü anlamak önem arz etmektedir. Bu çalışmanın amacı da İstanbul'daki tarihi ve kültürel miras alanları ile işyerleri ve konaklama tesislerinin mekânsal dağılışı ve yönelimlerini coğrafi analiz yöntemleri kullanarak ortaya koymaktır. Çalışma, tarihi ve kültürel miras alanlarının turistik çekicilik olarak mekânda ekonomik faaliyetleri nasıl yönlendirdiğini, ortalama merkez ve standart sapma elipsi gibi mekânsal istatistik yöntemleri aracılığıyla analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle araştırma turizm faaliyetlerinin mekânsal örgütlenmesini ele alarak, yayılım ve yönelim eksenlerini değerlendirmektedir. Literatürde tarihi ve kültürel miras alanları ile turizm ekonomisi arasındaki ilişki çoğunlukla sosyo-ekonomik etkiler veya tekil alan incelemeleri üzerinden ele alınmaktadır. Mekânsal yönelim ve yayılım analizleri sınırlı sayıda çalışmada bütüncül olarak değerlendirilmektedir. İstanbul özelinde yapılan çalışmalar ise genellikle belirli turistik alanlara odaklanmaktadır. Bu çalışma, birden fazla analiz birimini (tarihi-kültürel miras, işyerleri ve konaklama tesisleri) ele alarak turizm coğrafyası literatüründeki bu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Araştırma Tasarımı ve Yöntemi

Turizm birçok parametreyi bünyesinde barındıran dağınık ve dinamik bir yapıya sahiptir. Turizm

arzı, turizm kaynakları ve turizm talebinin dağılımı karmaşıktır (Jovicic 2016; Liu *et al*. 2011). Çalışmamızda standart sapma elipsi ile bu dağılımın karmaşıklığı ortaya konularak turizmin ortaya çıkardığı arz anlaşılmaya çalışılmıştır. İstanbul'un mekânsal dönüşümü tarihsel perspektifle kısaca açıklanmış, çalışma alanında farklı dönemlerde farklı politikalarla turizm gelişiminin desteklendiği ifade edilmiştir. Ardından tarihi ve kültürel mirasın mekânsal deseni ile işyerlerinin mekânsal deseni karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu sayede dağılımın yönündeki farklılıklar tespit edilmiştir. Ortalama merkez ve standart sapma elipsi kullanılarak farklılıklar ortaya konulmuştur. Çalışmaya tarihi ve kültürel miras verileri temin edilerek başlanmıştır. Somut olmayan miras unsurları analizimiz dışında tutulmuştur. Bunun nedeni bu kaynakları konumlandırmanın zorluğudur. Ardından işyeri verileri temin edilmiş ve dağılış incelenmiştir. Sonrasında analiz aşamasına geçilmiştir. İlçe ölçeğinde deseni belirlemek amacıyla veri kümesinin (tarihi ve kültürel miras ile işyeri) ortalama merkezi belirlenmiş ve yoğunlaşma merkezleri tanımlanmıştır. Ardından standart sapma eğilimleri tespit edilmiştir. Dağılımın ağırlık merkezi ve nokta elemanlarının yön eğilimi gibi mekânsal desen özelliklerini nicel olarak tanımlamakta kullanılan standart sapma eğilimi şu şekilde hesaplanmaktadır (Xu *et al*. 2024):

X ekseni için:

$$\sigma_x = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n} (w_i\ x_i\ \cos\theta - w_i\ y_i\ \sin\theta - \overline{w}x\cos\theta)^2}{\sum_{i=1}^{n} \omega_i^2}}$$

Y ekseni için:

$$\sigma_y = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n} (w_i\ x_i\ \sin\theta + w_i\ y_i\ \cos\theta - \overline{w}y\cos\theta)^2}{\sum_{i=1}^{n} \omega_i^2}}$$

x_i, y_i koordinatları w_i, ağırlığı, θ standart sapma elipsinin yönünü $\overline{w}x$, $\overline{w}y$ ortalama koordinatları göstermektedir (Yan *et al*. 2024). Kullanılan mekânsal istatistik yöntemi Lefever, Ebdon ve Kellerman tarafından geliştirilmiş olup mekânsal deseni yansıtmak için dağıtım yönü, yön sapması ve ortalama merkezi kullanmaktadır (Smith 2014). Yapılan analiz sayesinde veri dağılımı ve yayılımı anlaşılmış, turizmin ekonomi üzerindeki etkisinin coğrafi olarak farklılaştığı ortaya konulmuştur. Bu farklılığı ortaya çıkaran yapıyı anlamak için istatistiki verilerin anlamlı olduğu vurgusu yapılsa da çalışmamızda sosyal boyutta da inceleme yapılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

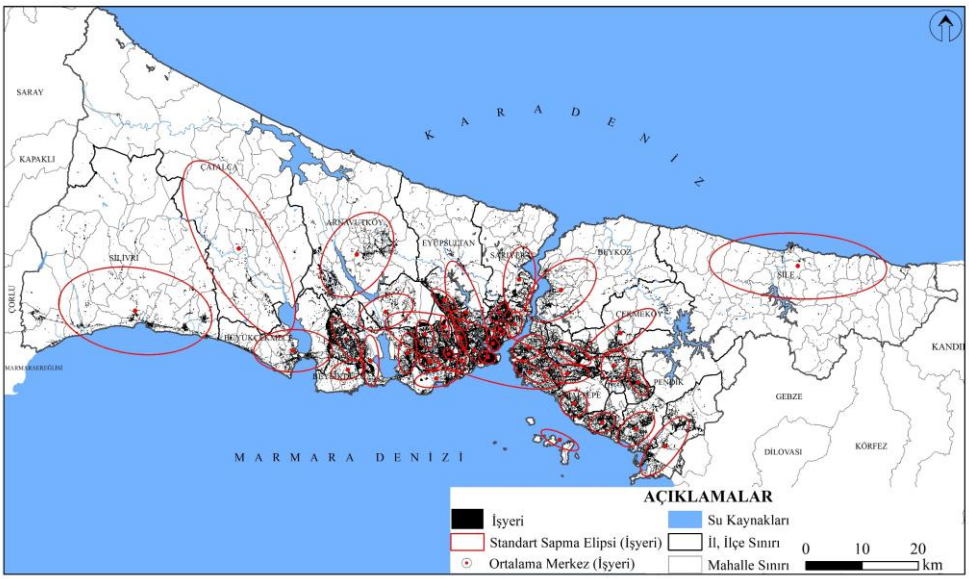
Bulgular

İstanbul'da turizm politikaları bir yandan tarihi kimliğin sunumu amacı taşırken bir yandan da turizm ile gelen ekonomik fırsatlardan yararlanma arzusu ile hayata geçirilmiştir. Bu noktada 18. yy önemli dönüm noktalarından bir tanesidir. Bu dönemde geçmişin izini sürmek maksadıyla yapılan seyahatlerin yoğunlaşması, İstanbul'da turizm arzının oluşması ile sonuçlanmıştır (Çelik 1993). 19.yy itibariyle başlayan modernleşme çabaları da İstanbul'un mekânsal yapısında belirgin değişimler meydana gelmiştir. Batılılaşma ve modernleşme çabalarının sonucu olarak Beyoğlu ve İstanbul kıyıları eğlence ve ticari ihtiyaçlara cevap verecek şekilde dönüşmeye ve Avrupai tarzla yapılaşmaya sahne olmaya başlamıştır (Çiçek & Kozak 2022). Boğaziçi kıyıları da köşk ve yalılar ile dolarak sayfiye alanı haline gelmeye başlamıştır (Çelik 1993). Erken Cumhuriyet Döneminde ise Prost'un planlamalarıyla Beyazıt, Saraçhane ve Eminönü gibi lokasyonlarda düzenlemeye gidilmiş, Ayasofya ve Sultanahmet Cami gibi tarihi yapılar görünürlük kazanmıştır. (Keyder 1999).

1950'lere gelindiğinde sanayileşme ve ulaştırma politikaları ile İstanbul'un mekânsal

yapısında değişikliğe gidilmiştir. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes *"İstanbul'u güzelleştirmek"* amacıyla imar faaliyetlerine başlamış, yapılan imar çalışmaları ile yeni meydanlar ve yollar açılmıştır (Ertem & Altunel 2011). Ancak bu müdahaleler ile tarihi doku büyük ölçüde zarar görmüştür. Örneğin çalışmalar esnasında Karaköy-Kabataş çevresinde bulunan cami, çeşme gibi tarihi eser ve yapılar tahrip olmuştur (Ertem & Altunel 2011). Bu dönemde yaşanan yoğun göç hareketleri de İstanbul'da radikal değişikliklere neden olmuştur. Göç hareketleri neticesinde gecekondu mahalleleri ortaya çıkmıştır (Erder 1996). Bu süreç Sulukule ve Balat gibi lokasyonlarda yalnızca gecekondu alanlarının ortaya çıkmasıyla sınırlı kalmamıştır. Yoğun göç hareketleri sur içindeki tarihi alanlar üzerinde de belirgin bir mekânsal ve sosyal baskı oluşturmuştur. Yapılaşmanın tarihi dokuyla iç içe geçtiği bu alanlarda hem fiziksel çevrede dönüşümler yaşanmış hem de tarihi alanların kullanım biçiminde değişim olmuştur. 1980'lerde ise Türkiye'de etkili olan neoliberal politikalar elbette İstanbul'u da önemli ölçüde etkilemiş; hizmet, finans, ticaret ve turizm sektörü ön plana çıkmış, İstanbul küresel sermayeye entegre olmuştur (Keyder 1999). Yine bu yıllarda Tarihi Yarımada, kültürel miras turizminin merkezi haline getirilmiştir. Sahip olduğu üstün evrensel değer sebebiyle UNESCO ile kurumsal anlamda desteklenmiştir (Özmen 2021). Günümüzde "marka kent", "küresel şehir" ve "uluslararası finans merkezi" gibi söylemler ile kimliklendirilen saha büyük ölçekli altyapı ve ulaşım projeleriyle şekillenmeye devam etmektedir.

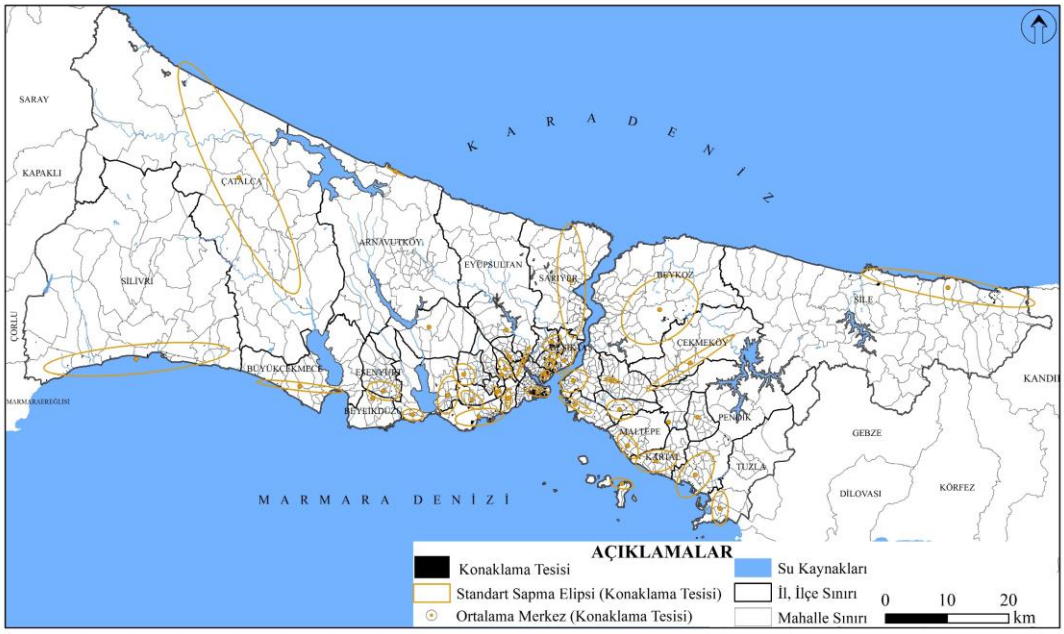
Özetle İstanbul'da tarihi ve kültürel mirasın ziyareti ile başlayan hareketlilik zamanla çeşitlenmiştir. Günümüzde kongre merkezleri, alışveriş mekânları, eğlence merkezleri ve kültürel etkinlikleri ile İstanbul yalnızca tarihi merkez etiketine değil kültür, sanat ve eğlence etiketlerine de sahiptir (Cheviron 2008). Bu gelişmeler elbette destinasyonların çevresinin de buna bağlı olarak dönüşmesine neden olmuştur. İstanbul özelinde mekânsal dönüşüm, kültürel etkinlikler, markalaşma ve restorasyon projeleri ile gerçekleşmiş ve İstanbul turizm kimliği yeniden biçimlenmiştir. Böylelikle 19. yy'ın egzotik şehri olarak konumlanan İstanbul, günümüzde kültürel faaliyetleri barındıran bir metropol konumuna kavuşmuştur. 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti olması bu kimliğini pekiştirmiştir. Modern ve özgün şehir vurgusu ile turistik ve kültürel yatırımlar artmış, mekân kullanımı değişime uğramış ve kültürel markalaşma sağlanmıştır (Üner *et al*. 2006). İmparatorluk başkentliğinden küresel şehir olma yolundaki uzun serüvende yaşanan değişimler ile araştırma alanı günümüzdeki görünümüne kavuşmuştur.

Harita 1. İşyerlerinin Standart Sapma Elipsi ve Ortalama Merkezi

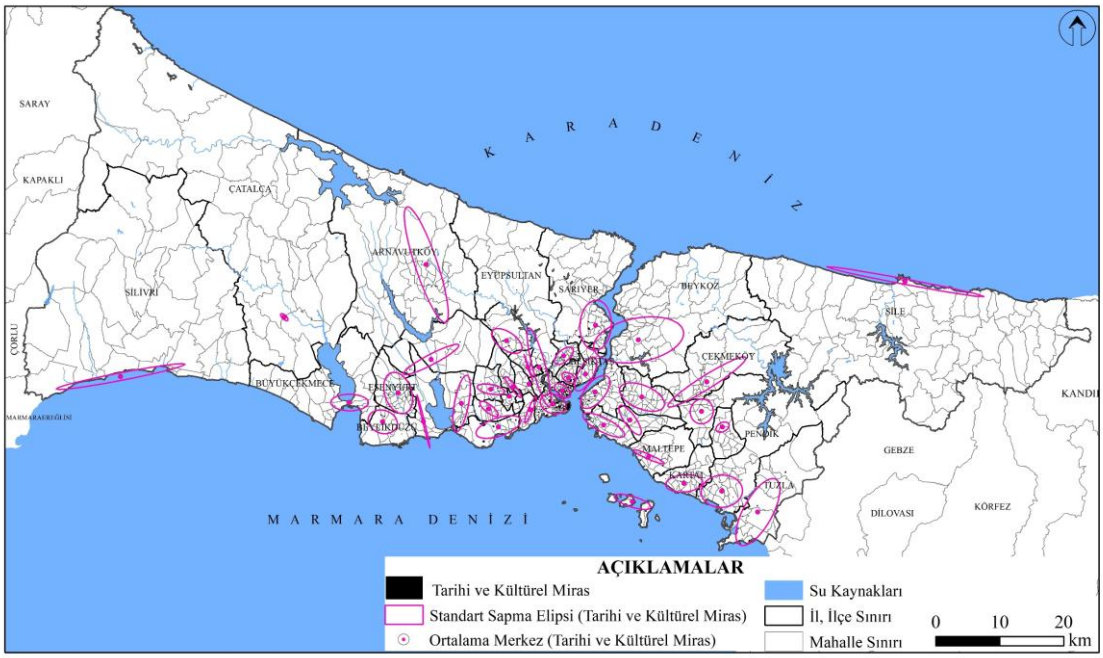
Destinasyon haline gelen araştırma alanında, turistik olanak ve hizmetler de gelişme göstermiştir. Tarihi ve kültürel miras alanlarının yoğunlaştığı Tarihi Yarımada, Haliç çevresi ve Boğaz hattı İstanbul'un turistik çekiciliğin mekânsal odağını oluşturmaktadır. Doğal olarak burada turizmle bağlantılı işyerleri yoğunlaşmıştır. Bilindiği üzere bir destinasyonun olanak ve sağladığı hizmetler, turizm çekicilikleri kadar önemlidir. Konaklama hizmetleri, yeme içme kolaylıkları, ulaşım imkânları, perakende dükkânları ve spor aktiviteleri sağlanan hizmetlerden bazılarıdır (Middleton & Clarke 2012). Destinasyonun gelişimini etkileyen diğer başlıklar ise altyapı, ekipman, operasyonel faktörler, hükümet düzenlemeleri, imaj ve destinasyon algısıdır (Ertem & Altunel, 2011). Tüm bunların mevcudiyeti turizm gelişimi için elzemdir. Araştırma sahası özelinde de turizme bağlı bir ekonomik sektör ortaya çıkmıştır. Yönelimin doğu-batı yönlü olduğu görülmekte olup araştırma alanının coğrafi yapısı ve ulaşım altyapısı yönelimi etkilemiştir. Turizm altyapısını oluşturan işyerleri (konaklama tesisleri, yeme-içme mekânları, hediyelik eşya dükkânları ve tur operatörleri) özellikle Boğaz çevresinde kümelenmektedir (Harita 1 ve Harita 2). Bu dağılış turistik çekiciliklerin ekonomik faaliyetler üzerinde etkili olduğunu doğrulamaktadır. Karayolu (D-100 Karayolu, TEM Otoyolu, Boğaziçi köprüleri), havayolu, denizyolu ve raylı sistemler de etkilidir. Eminönü, Sirkeci ve Kadıköy gibi merkezler ulaşım sistemlerinin kesişim noktalarıdır. Bu alanlardaki ulaşım altyapısı hem tarihi alanlara erişimi kolaylaştırmakta hem de turizm ve ticari faaliyetlerin yoğunlaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Daha öncesinde de belirtildiği üzere işyerlerinin dağılışı doğu-batı yönlü lineer bir dağılış göstermektedir. Nitekim lineer tip bir kentsel büyüme gösteren İstanbul'da işyerlerinin de lineer dağılış göstermesi beklenen bir durumdur. Söz konusu yönelim içerisinde en yoğun elips kümesi Şişli, Beşiktaş, Bakırköy gibi Avrupa yakasının merkez ilçelerinde; Anadolu yakasında ise Kadıköy, Maltepe ve Üsküdar'da görülmektedir. İşyerlerinin yoğunluğu Merkezi İş Alanlarını (MİA) göstermektedir. Yoğunluk, ana ulaşım hattı ve yoğun nüfus bölgelerinde belirgindir. Silivri, Arnavutköy ve Şile'de de küçük kümeler görülmektedir. Ortalama merkezlerin konumu ise ulaşılabilirlik, altyapı ve işyerlerinin yoğunluk gösterdiği bölgelerde yer almaktadır. Standart sapma elipsleri genel hatlarıyla kıyıya paralel uzanmaktadır. Büyükçekmece, Silivri, Pendik, Tuzla ve Şile'deki elipsler dağınık ve küçük ölçekli işyeri kümelenmesini göstermektedir.

Harita 2. Konaklama Tesislerinin Standart Sapma Elipsi ve Ortalama Merkezi

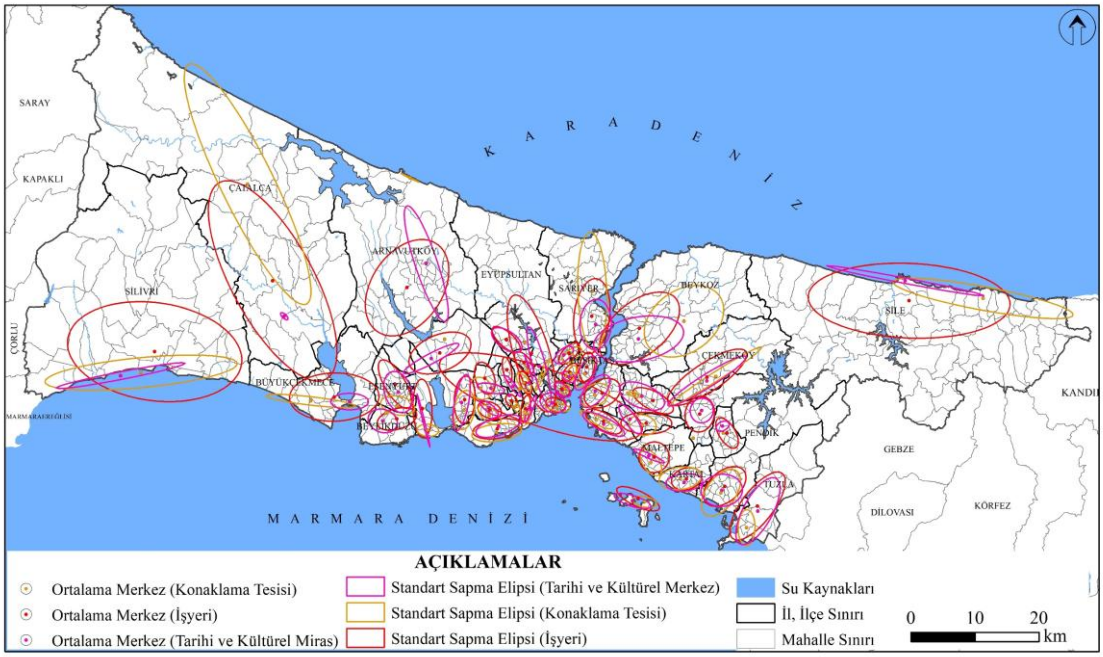
İşyerleri arasından ayrıca değerlendirilen önemli bir turistik arz unsuru olan konaklama tesisleri (Harita 2), İstanbul genelinde geniş bir alana yayılmıştır. Özellikle Bakırköy-Zeytinburnu hattı ile Şişli-Beyoğlu hattında belirgin bir yoğunlaşma görülmektedir. Başakşehir ve Arnavutköy ilçeleri ise İstanbul Havalimanı'na yakın konumları nedeniyle konaklamaların gerçekleştiği başlıca lokasyonlar olarak öne çıkmaktadır. Bu alanlarda kısa süreli konaklamaya uygun tesislerin yoğunlaştığı buna paralel olarak ulaşım ihtiyacına yönelik araç kiralama ofislerinin de yaygınlık kazandığı görülmektedir. İstanbul Havalimanı'na görece yakın konumlanan bu alanlarda oluşan standart sapma elipsleri, söz konusu konaklamaların ağırlıklı olarak iş, transit geçiş ve ulaşım temelli olduğunu düşündürmektedir. Atatürk Havalimanı'nın sivil uçuşlara kapatılmasının ardından Bakırköy ve Florya çevresindeki konaklama tesisleri ise turistik, ticari ve kentsel kullanım odaklı işlev kazanmıştır. Bu durum ulaşım sisteminin yeniden yapılanmasıyla bağlantılıdır. Ek olarak Aksaray-Topkapı/Edirnekapı aksında da konaklama tesislerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Söz konusu durum yine ulaşım altyapısı ile bağlantılıdır. Yoğunlaşmanın nedeni, 1994 yılına kadar İstanbul şehirlerarası otogarının Topkapı/Cevizlibağ çevresinde konumlanmış olmasıdır. Yoğun yolcu hareketliliği özellikle kısa süreli ve transit konaklamaya yönelik otel ve pansiyonların bu aks boyunca gelişmesini teşvik etmiştir. 1994 yılında otogarın Esenler'e taşınmasıyla burada her ne kadar konaklama tesisleri varlığı sürdürmeye devam etse de turistik ve ana ulaşım akslarına olan yakınlığı nedeniyle turistik ve ticari kullanım odaklı işlev kazanmıştır.

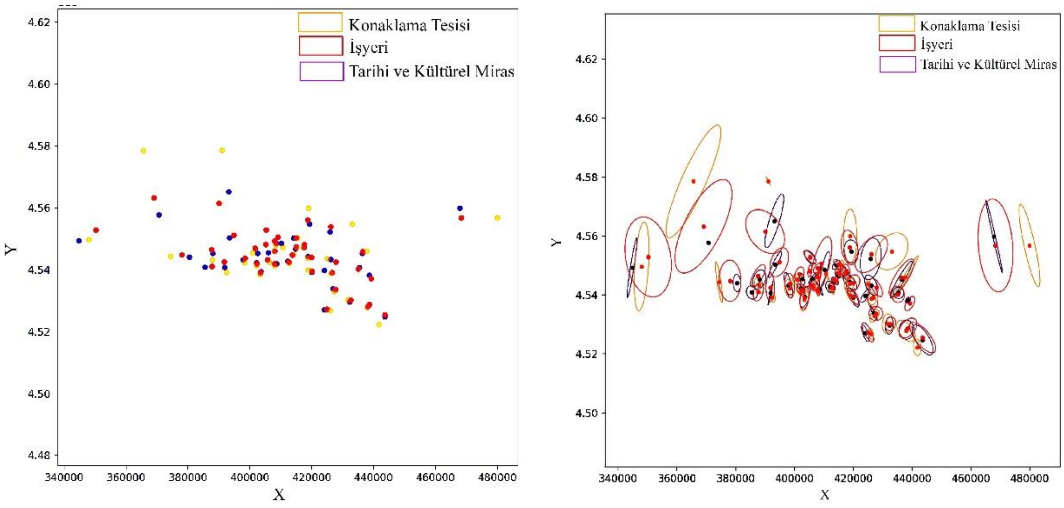

Harita 3. Tarihi ve Kültürel Mirasın Standart Sapma Elipsi ve Ortalama Merkezi

İstanbul'un en eski yerleşim alanlarından biri olması dolayısıyla Tarihi Yarımada'da tarihi ve kültürel mirasın yoğunlaştığını söyleyebiliriz (Harita 3). Burada Doğu Roma ve Osmanlı dönemine ait tarihi yapılar yoğunluktadır. Özellikle Fatih ilçesinde Sultanahmet, Eminönü ve Süleymaniye çevresinde miras alanları yoğunlaşmıştır. Bu yoğunlaşmanın en çarpıcı örneklerinden biri de Kapalıçarşı ve çevresidir. Kapalıçarşı hem İstanbul'un tarihi-kültürel mirasının önemli bir bileşeni hem de günümüzde işlevini sürdüren bir ticaret merkezidir. Bu haliyle yalnızca bir kültürel miras alanı değildir. Hediyelik eşya dükkânları, kuyumcular, döviz büroları, yeme-içme mekânları ve turizmle ilişkili hizmetlerin bulunması, tarihi miras ile

ekonomik faaliyetlerin iç içe geçtiğini göstermektedir. Bir diğer yoğunluk Beyoğlu, Galata ve Taksim aksıdır. Bunun nedeni de modernleşme süreciyle gelişmiş olan şehir hayatının olması, tarihi ve kültürel mirasın yoğunluğu ve düzenlenen kültürel etkinliklerdir. Beşiktaş, Ortaköy ve Kabataş aksı bir diğer ana yoğunluk bölgesidir. Anadolu yakasında ise Kadıköy ön plana çıkmaktadır. Üsküdar, Çengelköy ve Kuzguncuk da İstanbul Boğazı hattında yer alan bir diğer gelişim aksıdır. Yeni gelişen alanlar arasında Galataport, İstanbul Havalimanı ve çevresi yer almaktadır. Burada oteller, restoranlar, mağazalar ve turistik danışma merkezleri yer almaktadır.

Harita 4. Analiz Birimlerinin Standart Sapma Elipsi ve Ortalama Merkezi

Grafik 1. Koordinat Dağılım Grafiği ve İlçelere Göre Standart Sapma Elipsi Grafiği

İşyerleri, konaklama alanları, tarihi ve kültürel miras alanlarının analiz edilmesi neticesinde her bir kategorinin ortalama merkezi ve dağılım yönleri tespit edilmiş; işyerlerinin Beyoğlu, Fatih, Beşiktaş, Üsküdar etrafında ve kıyı bölgelerde dağılım gösterdiği, konaklama alanlarının ise yalnızca turistik alanlara yakın değil iş merkezlerine yakın alanlarda dağılım gösterdiği

belirlenmiştir (Harita 4 ve Grafik 1). Tarihi ve kültürel miras alanları (Harita 2) Tarihi Yarımada ve İstanbul Boğazı ekseninde yer almaktadır. Yönelimler doğu-batı yönlüdür. Bu durum çalışma alanının tarihsel gelişiminin mekânsal tezahürüdür. Özellikle Tarihi Yarımada'da tarihi ve kültürel çekiciliğin fazlalığı turistik arzın burada merkezileşmesine neden olmuştur. Fatih, Üsküdar, Beyoğlu ve Beşiktaş ilçelerinde ortalama merkezler yoğunlaşmıştır. Bu da tarihi ve kültürel mirasın Tarihi Yarımada ve etrafında merkezilik oluşturduğunu göstermektedir. İşyerleri ise Gaziosmanpaşa, Şişli, Fatih ve Kağıthane'de yoğunlaşmıştır. Çeperlerde de sanayinin merkezileştiği alanlar görülmektedir. Konaklama tesisleri ise Beşiktaş, Bakırköy, Beyoğlu ve Fatih ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Konaklama tesisleri özelinde rotasyon değerleri değişkenlik göstermektedir. Örneğin Sarıyer ve çevresi yüksek rotasyon değerlerine sahipken, Zeytinburnu ve Tuzla gibi alanlarda rotasyon değerleri oldukça düşüktür (Tablo 1).

Tablo 1. İşyeri, Konaklama Tesisi, Tarihi ve Kültürel Miras Alanlarının Standart Sapma Değerleri

ILCE	Tarihi ve Kültürel Miras			İşyeri			Konaklama Tesisi		
	Standart Sapma Elipsi								
	X	Y	Rotasyon	X	Y	Rotasyon	X	Y	Rotasyon
Adalar	2988,60705591000	830,50774088800	109,40737513600	3648,02722170000	1193,03306932000	117,23536780600	1897,91020399000	818,99210671800	103,14135941600
Bakırköy	3662,03111407000	1419,61649855000	73,75310298140	3864,45336852000	1492,35620628000	83,14133016500	3909,40480138000	1351,11115316000	85,133852061500
Beşiktaş	1152,41985684000	2939,60193591000	30,41394653850	1168,74312792000	2329,47777626000	10,89314592240	1255,51222456000	2359,09970366000	34,889472577700
Beykoz	7124,34381684000	3407,72524704000	81,18668433730	7335,98375345000	4150,28792518000	52,51395024920	6807,33822531000	4831,37632281000	56,212209556400
Beyoğlu	1490,98987139000	780,07097608600	130,14283153400	895,62292227800	1464,51766331000	140,27213686100	542,481810655500	860,653817196600	42,579494785300
Çatalca	736,08308773700	313,76057817500	134,89939165400	6401,61777212000	17463,37231860000	153,46155451300	4115,82546174000	20868,96676880000	155,846306857000
Eyüpsultan	1013,87056167000	6342,87797013000	167,30909472600	2766,72550745000	9475,41198677000	165,30462541800	248,317071537000	2747,82427408000	25,937373246300
Fatih	2076,23781236000	1489,32241023000	112,01881115000	1575,74922873000	1061,71117018000	105,49348338300	1957,39467650000	656,28892835800	102,11615202600
Gaziosmanpaşa	61,67755731450	2117,87490034000	163,54460977100	986,60819345900	2063,49335005000	143,00290434200	9,49526441296	1243,58988175000	154,494954898000
Kadıköy	3618,69463002000	1081,69333947000	118,990476900000	3178,02182136000	1267,52995381000	122,48503632400	2889,63908672000	652,027923987000	118,651139693000
Kartal	2908,78746161000	1346,80147881000	86,76039189470	2399,83692315000	1686,13525091000	74,86291318460	3326,45956650000	1759,58566771000	84,58587324910
Sarıyer	2454,38737812000	3909,53673884000	5,00724082194	2793,04242449000	5896,01416370000	8,69666371936	2260,22273009000	9231,38934062000	179,858321205000
Silivri	10250,774886600000	591,83900234700	81,08364650630	13720,5371933000	7648,98153499000	100,01366617900	15099,16123530000	2338,91494101000	86,47862830970
Şile	12513,494522000000	414,18145074500	102,67744507200	15784,82276120000	5829,07773913000	94,32888804810	14295,23364610000	1831,70755671000	102,42055778100
Şişli	1151,04273742000	686,00777256300	126,31605417000	858,36975461300	1642,14536985000	36,38527876510	645,864234933000	1395,16344326000	28,163442860700
Üsküdar	1531,09291860000	3071,72484270000	41,44661000320	2972,40091746000	2094,93143652000	64,53881010250	2375,30876418000	1623,12840548000	62,903530667600
Zeytinburnu	344,35153550900	2233,49098287000	24,64512652260	712,60964152200	2127,10461546000	9,98049750312	465,694990429000	1684,30547646000	3,40936255874
Büyükçekmece	2943,43087273000	1289,65774956000	92,34518707520	6995,24369268000	3766,53710928000	90,77994194030	7027,27064529000	655,401383231000	98,573299146000
Kağıthane	1802,11309627000	898,865661058000	51,42219631750	1011,54500619000	2103,89301478000	44,61528810730	1720,05368519000	870,162041611400	56,500565718100
Küçükçekmece	1097,94301418000	4493,57692000000	12,64946525600	1626,57724529000	3672,84291003000	5,39606626380	1605,12533219000	3098,58329961000	11,642188571000
Pendik	3230,66364962000	2512,19404092000	87,51851546590	3860,71162150000	2360,98759583000	51,37638016150	2296,98176020000	4176,07580030000	37,432766998500
Ümraniye	3727,22581041000	1831,97551683000	114,708873080000	3483,18549545000	1434,35062973000	119,45986370700	1320,45999262000	306,08802721700	104,521663888000
Avcılar	131,60930231800	4278,86713431000	168,26282219700	1480,66436440000	4600,74781795000	0,18657286182	1680,33705653000	949,14367763900	97,003043543100

Bağcılar	2172,924 10600000	733,3767 6690700	102,8595007 1600	1480,4338 9605000	2578,2445 0104000	164,2566 4930400	1886,545819 55000	1602,353843 46000	134,835788431 00
Bahçelievler	1764,311 22694000	605,3119 0709800	129,8582605 8200	1909,7419 3346000	1242,0449 2796000	112,6213 5711300	2101,027006 81000	1069,346999 90000	129,195811701 00
Maltepe	2639,031 59024000	362,7389 4104100	115,5643997 5800	2342,3841 5733000	2402,4525 8611000	25,95242 530330	1261,632346 76000	2340,412925 83000	148,107432552 00
Sultanbeyli	1097,532 97903000	694,4642 4134600	64,59962477 030	1285,4497 2882000	2653,9726 6808000	150,7333 7042800	_	_	_
Tuzla	2270,642 29093000	5835,617 52139000	30,73409475 230	2489,2316 6744000	6377,6853 0323000	39,10159 295010	1310,336936 92000	2810,779133 37000	3,22000238783
Esenler	392,9276 8611100	2038,322 67650000	144,1836573 7000	662,96085 559000	2012,4826 1455000	170,5766 8122600	_	_	_
Arnavutköy	1733,976 16748000	9509,928 12132000	163,4965766 0600	5552,4534 9238000	8267,9192 6744000	35,90969 777910	1565,270439 32000	67,51279089 590	117,804818515 00
Ataşehir	889,4992 1827600	2761,861 12350000	146,5707070 3800	3975,0018 9447000	1703,2690 3313000	92,87210 782630	2132,201679 25000	1573,750911 63000	104,836754172 00
Başakşehir	4871,262 25208000	800,5373 0562800	64,25203721 050	5110,7665 0844000	2842,3061 0273000	69,58108 883370	_	_	_
Beylikdüzü	2324,506 30725000	1795,726 91590000	109,9854055 5400	3174,4130 7358000	1601,5017 1102000	76,23635 025410	_	_	_
Çekmeköy	7173,689 34887000	1046,869 69440000	59,81526831 430	7268,8018 8532000	2232,8890 1074000	58,54722 476320	8484,939121 48000	703,6839889 0200	59,3594432185 0
Esenyurt	2095,712 11853000	3334,433 42776000	162,9655372 2900	1607,2395 2399000	4298,4133 5770000	151,3485 1730400	2684,488874 10000	1467,417115 87000	103,979707701 00
Sancaktepe	1792,056 44320000	1939,067 25601000	15,16938694 160	2277,9705 4306000	2801,4202 9643000	12,93330 427400	_	_	_
Sultangazi	2747,113 31456000	1375,888 75564000	126,9444423 3300	2781,1927 9355000	1135,0425 8221000	133,9235 9493300	_	_	_
Bayrampaşa	___	___	___	773,98327 116600	1885,9019 1035000	160,9892 2487700	781,1289491 9400	1717,078894 78000	148,413048705 00
Güngören	___	___	___	794,32751 136800	1129,4113 7010000	145,7698 5229800	439,1738431 1900	1085,895359 60000	149,462519255 00

Özetle turistik arzın yoğunluğu, yönelimi, yayılım biçimi ve merkezi; tarihi ve kültürel mirasın yönelimi ve yayılım biçimi ile paralellik göstermektedir. Ortalama merkez ve standart sapma elipsi ile ifade edildiği üzere işyerleri ile tarihi ve kültürel çekicilikler İstanbul Boğazı çevresinde merkezilik oluşturmuştur. Merkezden çevreye doğru yoğunluk azalmaktadır. Fakat bunların yayılım ve yönelim biçimlerinde merkez ve çevre arasında farklılık oluşmadığını gözlemleyebiliriz. İşyerleri ile tarihi ve kültürel mirasın dağılım ekseni benzer yönelimlere sahiptir. Şile, Silivri ve Büyükçekmece gibi çeper bölgelerde yer alan elipsler, gelişen destinasyonları ve merkez dışı turizm potansiyelini göstermektedir.

Sonuç

Coğrafi unsurların mekânsal dağılım özelliklerini ile ekonomik olguların mekânsal dağılımını ortaya koymaya yardımcı olan standart sapma elipsi, coğrafyada yaygın olarak kullanılmaktadır. Standart sapma elipsi, ekonomik faaliyetlerin gelişme yönünü doğrulamak için elips merkezini tanımlamaktadır (Zhao *et al*. 2022). Bu çalışmada İstanbul ölçeğinde işyerlerinin mekânsal deseni ile kültürel ve tarihi mirasın mekânsal deseni karşılaştırılmış, SDE yöntemi ile mekânsal yönü ortaya konulmuştur. Araştırmamızda yönelim dinamikleri ve yoğunluk tespit edilmiştir.

Analiz birimlerinin standart sapması ve ortalama merkezi dikkate alındığında dağılım yönü ve odak noktaların boğaz hattında yoğunlaştığı görülmektedir. İşyerleri, özellikle Avrupa Yakası'nda Tarihi Yarımada etrafında konumlanmıştır. Konaklama tesislerinin ortalama merkezi ise İstanbul'un batısında Bakırköy-Bahçelievler çevresinde yer almaktadır. Bu da İstanbul'daki konaklamaların yalnızca turistik amaçlarla gerçekleştirilmediğini göstermektedir. Ticari faaliyetler ve ulaşım merkezlerine yakınlık da önemli bir parametredir. Tarihi ve kültürel miras alanlarının yoğunluğu yine Tarihi Yarımada ve çevresinde yoğunlaşmıştır (Harita 4.). Beyoğlu, Kadıköy, Üsküdar ve Bakırköy gibi bölgelerde elipsler sıklaşmakta ve daralmaktadır. Bu durum, söz konusu alanlarda tarihi yapıların hem yoğun hem de kümelenmiş olduğunu göstermektedir. Şile, Silivri ve Arnavutköy gibi ilçelerde ise geniş elipsler yer almakta olup miras ve işyerlerinin seyrek ve dağınık olduğunu göstermektedir. Yine tarihi ve kültürel miras alanı standart sapma

elipsi de geniştir. Unsurların dağınık ve seyrek olması bunda etkili olmuştur. Araştırma çıktılarına göre işyerleri ve tarihi alanlar kompakt bir görünüm sergilerken konaklama alanlarının dağılışı daha geniş bir yayılım göstermektedir. Bu dağılımda iş piyasası ve ulaşım akslarına yakınlık etkilidir.

Özetle dağılım şu şekildedir: İşyerleri, konaklama tesisleri ile tarihi ve kültürel miras net bir biçimde Tarihi Yarımada ve çevresinde yoğunlaşmıştır (Harita 1, Harita 2. ve Harita 3.). Konaklama tesislerinin dağılışında hem turizm hem ticari aktiviteler hem de ulaşım önemlidir. Elips yönelimi ve yoğunluğu da ulaşımın önemli bir başlık olduğunu ortaya koymaktadır. Standart sapma elipslerinin mekânsal örüntüleri dikkate alındığında elipsler Kadıköy, Fatih, Şişli, Beyoğlu, Beşiktaş ve Üsküdar ilçelerinde belirgin bir şekilde kümelenmiştir. Bir diğer kümelenme boğaz hattıdır. Şile, Büyükçekmece ve Silivri gibi sahalarda sınırlı olsa da bir küme mevcuttur. Elipslerin yönelim ve dağılım açısı incelendiğinde doğu-batı yönlü bir uzanış gösterdiği görülmektedir. Bu durum belirtildiği üzere çalışma alanının gelişim ekseni ve ulaşım altyapısı ile doğrudan paraleldir. Ek olarak Boğaziçi hattında yer alan elipslerin yönelimi kıyı boyunca uzanan turistik merkezleri yansıtmaktadır. Çeperlerdeki dağılım, İstanbul'un merkezindeki turizm baskısını hafifleten kıyı ile bağlantılı aktivitelerin gerçekleştiği, doğa ve rekreatif faaliyet potansiyeline işaret etmektedir. Merkezdeki baskı yalnızca istatistiki verilere yansımamaktadır. Sahadaki aktörler tarafından da aktarılmaktadır. Örneğin Ön Esen ve Kılıç (2019) tarafından yapılan çalışmada, İstanbul turizmi "kültür odaklı" ve "problem odaklı" olmak üzere iki ana algı kategorisi altında değerlendirilmiş, kültür odaklı metaforların sayıca baskın olduğu ifade edilmiştir. Bu durum İstanbul'un tarihsel ve kültürel mirasının temel çekicilik unsuru olduğunu ortaya koymaktadır. Buna karşın kalabalık ve trafik gibi sorunlara işaret eden problem odaklı metaforlar, mekânsal baskının ve ulaşım sorunlarının sahadaki aktörler tarafından da güçlü biçimde hissedildiğini göstermektedir. Bu aktarım çalışmada ortaya konulan mekânsal yoğunlaşma örüntüleriyle örtüşmektedir.

Temel olarak tarihsel, kültürel, sosyal ve işlevsel kaynaklardan beslenen turizmin planlanabilmesi ve sürdürülebilir biçimde yönetilebilmesi için mekânsal özelliklerin ve turistik çekiciliklerin doğru biçimde tanımlanması gerekmektedir. Bu, turizm faaliyetlerinin mekânsal örgütlenmesini anlamak açısından temel bir ön koşuldur (Kaya & Keleş 2022). Artık günümüzde turizm daha fazla iş imkanı yarattığı ve refah seviyesini arttıran bir başlık haline geldiği için birçok aktörün dikkat ettiği bir planlama unsuru haline gelmiştir (Yıldırım *et al*. 2023). Çalışma alanı özelinde de turizm stratejik bir politika alanıdır. Bunun için birçok başlık ile konu incelenmektedir. Turizmin yalnızca arz ve talep boyutuyla sınırlı olmadığı pazarlama, planlama, ulaşım, erişilebilirlik ve mekânsal örgütlenme gibi çok sayıda bileşenle değerlendirilmesi gerektiği literatürde de vurgulanmaktadır (Kerimoğlu 2004). Bu yaklaşım, turizmi planlamaya entegre eden bütüncül bir perspektifin gerekliliğine işaret etmektedir. Araştırmamızda da aynı gerekliliğe işaret edilmiştir. Miras alanlarının planlaması ve turizm ekonomisi yönetimi bakımından önemli mekânsal bilgiler sunulmuştur.

Günümüzde mekânsal istatistik tekniklerinin gelişmesi ile turistik faaliyetin mekânsal yapısı hızlı ve sistematik bir şekilde analiz edilebilmektedir. Bu bağlamda Standard Deviational Ellipse (SDE) yöntemi ile verilerin mekân üzerindeki yönelimi, yayılım biçimi ve merkezi belirlenerek turistik yoğunlukların ortalama konumu ve yönelim ekseni belirlenebilmektedir. Bu da sürdürülebilir turizm politikalarının geliştirilmesi ve yol gösterici çıktılar üretilmesi için mekânsal istatistik yöntemlerinin yararlı olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçlarımızın sürdürülebilir turizm yaklaşımı ile dikkate alınması sonucu hem kültürel mirasın korunmasına hem de turizm baskılarının yönetilmesine katkı sunabileceğini savunuyoruz. Bu çalışmada tarihi ve kültürel miras alanları ile turizmle ilişkili ekonomik faaliyetlerin mekânsal olarak birbirini nasıl şekillendirdiği ortaya konularak, turizm coğrafyası literatürüne sunmak hedeflenmiştir. Elde edilen sonuçlar turistik çekiciliklerin tek başına yeterli olmadığını; ulaşım altyapısı, erişilebilirlik

ve kentsel gelişim eksenlerinin, turizm faaliyetlerinin mekânsal örgütlenmesinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu durum turizm planlamasında bütüncül bir bakış açısının gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Planlama ve yönetim açısından değerlendirildiğinde ortaya konulan bulgular politikalarının geliştirilmesi açısından yol gösterici niteliktedir. Bu bağlamda çalışmada turizm ve ekonominin sürdürülebilir biçimde yönetilmesini sağlayacak mekânsal veriye dayalı bir çıktı üretilmiştir. Çıktıların karşılaşılan sorunların çözümünde ve turizm baskısının mekânsallığını tespit etmede yararlı olacağı düşünülmektedir.

Bilgi Notu

Makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yapılan bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir. Yazarlar çalışmaya ortak katkı sağlamış ve yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarın Notu

Veri temini konusunda yardım eden ve kolaylık sağlayan Cengiz Yılmaz'a teşekkür ederiz.

BİBLİYOGRAFYA

Ashworth G. J. & Tunbridge J. E. 2000. *The Tourist-Historic City*. London.

Buhalis D. 2000, "Marketing the Competitive Destination of the Future." *Tourism Management* 21/1, 97–116.

Cheviron D. D. N. T. 2008, "İstanbul'da Kent Turizminin Yeni Biçimleri." *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi* 9, 203–223.

Comer D. C. & Willems W. J. H. 2012. "Tourism and the Archaeological Heritage: Driver to Development or Destruction?" *ICOMOS 17th General Assembly*. Paris.

Çelik Z. 1993. *The Remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*. Berkeley.

Çiçek D. & Kozak N. 2022, "İstanbul Park Otel (1930–1979)." *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 33/2, 19–29.

Erder S. 1996. *İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye*. İstanbul.

Ertem B. & Altunel M. C. 2011, "İstanbul İmarındaki Tarihi Eser Kaybının Tarih ve Turizm Açısından İncelenmesi: Karaköy-Kabataş Bölgesi." *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 2/4, 61–79.

Evans G. 2005, "Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration." *Urban Studies* 42/5–6, 959–983.

Framke W. 2002, "The Destination as a Concept: A Discussion of the Business-related Perspective versus the Socio-cultural Approach in Tourism Theory." *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 2/2, 92–108.

García-Hernández M., De la Calle-Vaquero M. & Yubero C. 2017, "Cultural Heritage and Urban Tourism: Historic City Centres under Pressure." *Sustainability* 9/8, 1–19.

Jovicic D. Z. 2016, "Key Issues in the Conceptualization of Tourism Destinations." *Tourism Geographies* 18/4, 445–457.

Kaya M. & Keleş Y. 2022, "Şehir Turizmi Kavramından Ne Anlıyoruz? Kuramsal Bir Çözümleme." *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24/2, 810–822.

Kerimoğlu E. 2004. *İstanbul'un Şehir Turizmi Talebi Doğrultusunda Turizm Stratejilerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Keyder Ç. 1999. *Istanbul: Between the Global and the Local*. London.

Li Y. 2003, "Heritage Tourism: The Contradictions between Conservation and Change." *Tourism and Hospitality Research* 4/3, 247–261.

Liu F., Zhang J., Zhang H. & Chen D. 2011, "Spatial Structure of Excellent Tourism Resources in Suzhou, China: A GIS-based Approach." *2011 19th International Conference on Geoinformatics*, 1–4.

Middleton V. T. C. & Clarke J. R. 2012. *Marketing in Travel and Tourism*. London.

Murphy P., Pritchard M. P. & Smith B. 2000, "The Destination Product and its Impact on Traveller Perceptions." *Tourism Management* 21/1, 43–52.

Ön Esen F. & Kılıç B. 2019, "Metaforlarla İstanbul: Kültür mü? Karmaşa mı?" *Şehir Turizmi*, 263–271.

Özmen E. D. 2021, "Tarihsel Süreç İçerisinde Değişen ve Dönüşen Bir Mekânsal Boşluk: İstanbul Kara Surları Dünya Miras Alanı." *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi* 23, 199–222.

Russo A. P. & van der Borg J. 2002, "Planning Considerations for Cultural Tourism: A Case Study of Four European Cities." *Tourism Management* 23/6, 631–637.

Smith S. L. J. 2014. *Tourism Analysis: A Handbook*. 2nd ed. London.

Şahinalp M. 2024. "Bitlis İlinde Şehir Turizmi." Ed. N. Elmastaş, *Bitlis İli Turizm Araştırmaları*. Ankara, 59–86.

Timothy D. J. & Boyd S. W. 2003. *Heritage Tourism*. Harlow.

UNWTO 2020. *UNWTO Tourism Definitions*. Madrid.

Ursache M. 2015, "Tourism – Significant Driver Shaping a Destinations Heritage." *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 188, 130–137.

Üner M. M., Güçer E. & Taşçı A. 2006, "Türkiye Turizminde Yükselen Destinasyon Olarak İstanbul Şehrinin İmajı." *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 17/2, 189–201.

Wang T., Wang L. & Ning Z.-Z. 2020, "Spatial Pattern of Tourist Attractions and its Influencing Factors in China." *Journal of Spatial Science* 65/2, 327–344.

Xu Y., Zhang X., Zhang K., Yu J. & Liu J. 2024, "Spatial Pattern and Influencing Factors of Tourist Attractions in Coastal Cities: A Case Study of Qingdao." *ISPRS International Journal of Geo-Information* 13/12, 1–18.

Yaman Kocadağlı A. 2018. "Değişen Dünyada Şehirler: Şehir Turizmi." Eds. E. Duran & Ö. Sertkaya Doğan, *Türkiye Turizm Coğrafyası*, 67–96.

Yan G., Zou L. & Liu Y. 2024, "The Spatial Pattern and Influencing Factors of China's Nighttime Economy Utilizing POI and Remote Sensing Data." *Applied Sciences* 14/1, 1–22.

Yıldırım Ö., Altunbağ E., Tınmaz O. & Yılmaz H. 2023, "Gastronomi Turizminin Şehir Pazarlamasına Etkisi: Üsküdar Gastronomi Sokağı İstanbul İli Örneği." *Geographies, Planning & Tourism Studios* 3/1, 40–49.

Zhao Y., Wu Q., Wei P., Zhao H., Zhang X. & Pang C. 2022, "Explore the Mitigation Mechanism of Urban Thermal Environment by Integrating Geographic Detector and Standard Deviation Ellipse (SDE)." *Remote Sensing* 14/14, 1–20.